

Sláva a zánik cínařského řemesla v Karlových Varech.

Dr. Stanislav Burachovič

Zajímavou a dosud neprozkoumanou kapitolu karlovarských hospodářských dějin otevírá otázka, zda a nakolik spolu časově souvisel zánik místního cínařství a rozkvět porcelánového průmyslu v období let 1830-1840. K tématu se bohužel nedochovaly téměř žádné relevantní archiválie (na tuto skutečnost žehrali regionální badatelé již koncem 19. století) a je tudíž svízelné tento zjevně úzce související proces doložit konkrétními dokumenty.

Pokusil jsem se vysledovat stopy předpokládaného souběžného a přímo úměrného trendu soumraku cínařství a rozkvětu porcelánové výroby v karlovarském regionálním písemnictví a zejména v dobových průvodcích po Karlových Varech. Získaných informací není mnoho, nicméně výchozí tezi o tom, že porcelán potlačil výrobu a užívání cínu, jednoznačně potvrzují. Lze litovat, že pro období 1. poloviny minulého století neexistují žádné vhodné karlovarské adresáře. Adresář bratří Platzerů z roku 1835 a stručné adresáře obsažené v některých Franieckových průvodcích neobsahují seznamy obyvatel a profesí, pouze výčet domů a ulic. Řada cenných informací je však obsažena v prvních průvodcích karlovarské tiskařské firmy Franieck, bohužel jen pro sklonek 30. let minulého století, kdy autoři jejich textů podrobně inzerovali místní živnosti, firmy a továrny. Poté jsou zmínky o karlovarských cínařích a jejich zboží stále stručnější a kolem roku 1860 je cínařství v literatuře připomínáno už jen formou nostalgických vzpomínek na jedno z četných zaniklých řemesel starých Karlových Varů. Významní starší karlovarští autoři (Stöhr, Fleckles, Ryba aj.) si ve svých spisech bohužel vůbec nevšímají tematiky místního průmyslu a řemesel, výjimkou je dr. Rudolf Mannl (1812 - 1863). Většina průvodců po Karlových Varech z

1. poloviny 19. století je koncipována výhradně jen jako kompendium pro lázeňské hosty a služebných lidí a jejich činností, tj. i karlovarských řemeslníků si nevšímá. Zde dlužno připomenout, že téma historie průmyslu a živností v Karlových Varech a na Karlovarsku je ostatně až do současnosti zcela opomíjenou Popelkou, až na několik málo výjimek (sklárna Moser a některé porcelánky) se jím dosud nikdo nikdy komplexněji nezabýval, naposledy lipský ekonom, profesor D. G. Schreber roku 1771 ve svém spise "Reise nach Carlsbad". Příčinou tohoto badatelského deficitu je patrně rozsáhlost a složitost tématu, jež se bohužel mnohým zdá být podružné a málo atraktivní ve srovnání s tradiční a impozantní sférou karlovarského lázeňství.

Karlovarské cínařství bylo v 18. století nesporně jedním z nejpozoruhodnějších řemesel Čech, stalo se pojmem. Jeho mimořádně vysokou úroveň dokládá mnoho dobových svědectví. Všechna se shodují v chvále širokého sortimentu, umělecké úrovně zpracování a materiálové kvality karlovarského cínového zboží.

Základním předpokladem úspěšnosti cínařského řemesla byla kromě invence a fortelu jeho mistrů kvalitní cínová surovina a zejména rozmanitost a úroveň provedení odlévacích forem. Karlovarští cínaři si je opatřovali a kopírovali ponejvíce z Augsburgu, Regensburgu a Norimberka. Mnoho výtečných originálních vzorů a forem kuchyňského nádobí však vzešlo také z hlav a rukou karlovarských cínařských mistrů. Prvotřídní jemný cín kupovali z blízkého Horního Slavkova a někdy také z lesních cínových dolů v regionu Horní Blatné a Hřebečné v Krušných horách.

Historik českého cínařství dr. Friedrich Tischer ve svém stěžejním díle "Böhmisches Zinn und seine Marken" (1928) hodnotí uměleckou úroveň karlovarského cínu a jeho odlévacích forem velmi vysoko: "*Karlovy Vary byly střediskem výroby cínového kuchyňského nádobí a náčiní. Kromě toho se tu vyrábělo zboží pro kostely a cechovní místnosti jakož i další užitkové předměty s větší či menší uměleckou hodnotou. Zejména*

kuchyňské zboží vykazuje bohatství a čistotu forem, které jsou v Čechách jedinečné. Také zpracovávaný cín se vyznačuje pěknou stříbřitě-bílou barvou a leskem. Pro české cínaře se stalo vzorem karlovarské kuchyňské zboží ve stylu baroka a empíru. V každém případě tovaryši, kteří se zde pracovali, často kopírovali formy, aby je mohli využívat tam, kde získali mistrovské právo. Dalo by se říci, že cínové předměty barokních a empírových forem byly téměř výhradně zhotoveny v Karlových Varech."

Řemeslného a uměleckého vrcholu dosáhlo karlovarské cínařství ve 2. polovině 18. století, zejména pak v období výtvarného stylu rokoka. Už na sklonku téhož století však započal jeho pozvolný úpadek. Hospodářský soumrak kdysi slavného řemesla v neméně slavném lázeňském městě pak nastal kolem roku 1830. V té době nemohlo karlovarské cínařství už trvale konkurovat rychle se rozvíjejícímu regionálnímu porcelánovému průmyslu. Budiž připomenuto, že v roce 1792 byla v Horním Slavkově nedaleko Karlových Varů založena první porcelánka v Čechách. Roku 1820 pracovalo kolem Karlových Varů již 12 manufaktur na výrobu porcelánu. V roce 1832 se karlovarský cínařský cech sloučil s cechem mosazníků a ztratil svůj někdejší význam, jaký měl v 18. století. Na základě dvorního dekretu z 29. srpna 1837 a v rámci všeobecně nového uspořádání řemesel a průmyslu v Rakousko-Uhersku byl cech cínařů v Karlových Varech oficiálně zrušen. Ale již 20. listopadu 1837 zde bylo založeno náhradní profesní a zájmové sdružení, tzv. Karlovarský občanský spolek cínařů. K jeho členům patřilo 23 cínařských mistrů, z nichž mnozí ovšem svou živnost již neprovozovali.

Jako poslední činný cínař lázeňského města je k roku 1895 uváděn Josef Drumm v domě Warschau. Jeho současník, karlovarský učitel Ernst Baumgärtl téhož roku napsal: *Zdá se, že zánik cínařství byl v Karlových Varech asi dosti rychlý a že mnozí staří mistři cínaři se museli v krátké době s obtížemi přeorientovat na jiné živnosti. Jejich krámky, v nichž*

nabízeli své umělecky pozoruhodné výrobky nákupuchtivému publiku, postupně zmizely a s nimi také průmysl, jehož produkty dělaly Karlovým Varům čest".

Podobně jako v Karlových Varech zaniklo kolem poloviny 19. století cínařství i v Chebu, který byl již od středověku významným centrem cínařského řemesla. Četné regionální cínové výrobky pocházející z 2. půle minulého století byly zhotoveny speciálně mnohdy jen pro sběratelské a antikvární potřeby jako kopie či také jako padělky starých vzorů z doby baroka a rokoka. Je pozoruhodné, že v Horním Slavkově se cínařství, byť v transformované podobě, udrželo až do 20. století. Kolem roku 1900 zde pracovalo ještě 6 cínařských dílen (např. Hanika, Neidhart aj.). Firma Hanika, čítající 7 osob, produkovala cínové zboží (hlavně dílčí součástky a prvky větších výrobků) až do 15. září 1945, kdy byla zkonfiskována československým státem, což v praxi znamenalo ukončení výroby a devastaci dílenského zařízení.

Zmínky o karlovarském cínařství v regionální literatuře.

Schallerova topografie Loketska v roce 1785 uvádí ve výčtu karlovarských řemesel cínařství na prvním místě a píše o cínařích takto: *"Cínaři, kteří každý rok přejímají do svého sortimentu nové formy nejkrásnějších stříbrných nádob z Augsburgu, tyto kopírují do mosazi a z těchto mosazných forem zhotovují skvostné cínové nádoby podle nejnovější módy stříbra".*

V Hoserově průvodci po Karlových Varech na rok 1797 je uváděno 15 cínařů.

V písemnictví z 1. třetiny 19. století se kromě kratičkových zmínek žádné podrobnější informace o karlovarském cínařství nenacházejí.

Teprve Franieckův průvodce z roku 1838 uvádí a popisuje v Karlových Varech 2 obchody s cínovým zbožím (Anton Heilingötter a Karl Mattoni) a 6 dílen cínařských mistrů (Johann Hoffmann, Josef Hoffmann, Karl Mattoni, Bernard Sebert, Franz Ullrich, Josef Voigt). Franieckova knížka také vyjmenovává 6 porcelánek v okolí Karlových Varů (Stará

Role, Dalovice, Locket, Stružná, Březová, Horní Slavkov) a 3 prodejny porcelánu ve městě (prodejní filiálka továrny v Lokti, prodejna továrny v Horním Slavkově a speciální obchod s porcelánovým nádobím).

V roce 1838 vyšel též průvodce vřídelním městem od dr. Eduarda Hlawaczka (1808-1879). Ten píše, že odbyl kdysi slavného tzv. **Karlovarského zboží** včetně cínařského v současnosti silně poklesl. Na trhu se ještě dobře drželo zboží truhlářské a velmi kvetl obchod sklem, porcelánem a kameninou, jejichž sortiment byl velmi bohatý.

Stejně podrobné informace o cínařích jako v ročníku 1838 obsahuje také Franieckův průvodce pro rok 1839.

Ve své knize " Geschichte von Karlsbad " z roku 1839 lázeňský lékař dr.Hlawazcek píše: *"Protože drsný hornatý kraj kolem Karlových Varů skýtal jejich obyvatelům jen málo příležitostí k polnímu hospodaření, byly hlavním zdrojem výdělků již od nejstarších dob vedle lázeňství rozličné řemeslné výroby. Blízkost cínových dolů v Horním Slavkově a Krásnu byla příčinou toho, že nejvíce se tu provozovalo cínařství a to natolik, že se městu v dobách, kdy ještě cínové nádobí patřilo k velkým ozdobám domácnosti, přezdívalo **Vysoká škola cínařství**. Vedle cínařů zde prosluli svým uměním také jehláři, puškaři, kovovýrobci, nožíři a truhláři. Jejich výrobky měly výtečné renomé pod označením **Karlovarské zboží**. Koncem 18. století pracovalo ve vřídelním městě 27 nožířů, 15 cínařů, 14 jehlářů, 14 puškařů a 12 truhlářů. "*

O úpadku místního cínařství napsal autentický svědek, karlovarský lázeňský lékař dr. Rudolf Mannl, v roce 1840 v časopiseckém článku " Über die Karlsbader Industrie " v časopise "Unterhaltungs-, Auskunfts- und Anzeigeblatt von Karlsbad" tato výstižná slova: *"Od té doby, co vzrostl počet továren na porcelán a kameninu, jež dodávají výtečné a líbivé výrobky, vychází cínové zboží stále více z módy. V současnosti se ještě ve velkém dosti dobře prodávají cínové dózy do Hamburku a do Ameriky a z trhů v Linci jdou mnohé karlovarské*

cínařské práce na odbyt do zemí rakouské monarchie. Počet pracujících mistrů cínařů se však snížil na 12-15. Zdalipak za to může neduh naší doby, jež namísto ve věcech solidních má zálibu ve věcech křehkých a snadno rozbitných? "

Ve Franieckově průvodci z roku 1842 je cínařské zboží krátce zmíněno jen několika slovy v rámci výčtu dalších specifických karlovarských produkcí (truhlářské výrobky, kovové zboží, jehly, zboží ze zlata, stříbra a drahokamů, zboží z vřídlovce, pušky, fortepiana, broušené sklo, lakované dózy z tvrzené papíroviny, lněné ubrusy a slaměné klobouky)

V témže roce (1842) loketský lékař dr. August Maria Glückselig ve své statistické topografii Loketska pouze lapidárně uvádí, že se v Karlových Varech zpracovává cín.

V průvodcích dr. Rudolfa Mannla z let 1851 a 1853 autor udává v Karlových Varech 12 cínařských mistrů (zdá se však, že mnozí již své řemeslo aktivně neprovozovali)

Roku 1856 Franieckův průvodce chválí místní kvalitní zboží kovové (Stahlarbeiten), zboží zlatnické, stříbrnické a klenotnické, karlovarské jehly, truhlářské výrobky, zboží z vřídelního kamene, porcelánové zboží a české křišťálové sklo, cínařství je zmíněno jen jedním slovem.

Stejně strohým způsobem se o cínařství zmiňují karlovarské průvodce z let 1857, 1859, 1861, 1864 a 1866.

V roce 1868 dr. Hlawazcek ve svém průvodci Karlovými Vary uvádí, že počátkem 19. století bylo ve městě 25 cínařů. Prohlídky dílen karlovarských řemeslníků a tedy i cínařů byly v té době u lázeňských hostů oblíbenou a módní zábavou. Autor píše, že v současnosti (1868) je v Karlových Varech zcela dominující obchod se sklem a porcelánem, byť toto zboží není vyráběno přímo ve městě. O cínařích se již vůbec nezmiňuje, v té době řemeslo již nejspíše definitivně zaniklo.

Závěr.

Významnou roli při zániku cínařství v Karlových Varech sehrály tyto faktory:

- a) Silná konkurence továrně vyráběného porcelánového a skleněného zboží, jehož užívání v domácnostech bylo praktické a relativně levné (srovnání vývoje cen porcelánového a cínového zboží v 1. polovině 19. století by bylo námětem pro samostatnou studii). Této konkurenci cínaři nemohli čelit a jejich řemeslo se stávalo nerentabilním.
- b) Výrobně-technologické a módní dobové trendy, které v domácnostech (nejprve u šlechty na panských sídlech, pak ve městech a nakonec i na venkově) postupně namísto cínu prosadily masové užívání porcelánového a skleněného nádobí jakož i nádobí a náčiní z kompozic různých kovů. V kostelech byl původní cínový inventář (svícny, svítílny, mešní náčiní aj.) ve 2. polovině 19. století postupně nahrazen či doplněn adekvátními předměty z kovových slitin.
- c) Zrušení karlovarského cínařského cechu (1837), který byl garantem vysoké kvality rukodělné práce. Ta ovšem byla náročnější na čas než mnohem rychlejší a tudíž levnější porcelánová manufakturní produkce s rostoucím podílem strojové velkovýroby.
- d) Vydání tzv. Zatímního živnostenského řádu roku 1859, jímž byly s konečnou platností zrušeny všechny staré cechovní organizace a zavedena svoboda podnikání, rozšířená na většinu řemeslnických a kupeckých živností. Začaly se utvářet nové profesní organizace, tzv. pracovní společenstva, jež se stala přímým předchůdcem dělnických spolků a odborů.

Použitá a doplňující literatura:

- 1) Franz Franieck: Auskünfte über Carlsbad und dessen Umgebung im Jahre 1838. Carlsbad 1838, s. 66-99.
- 2) Rudolf Mannl: Über die Karlsbader Industrie. In: Unterhaltungs,- Auskunfts - und Anzeigeblatt von Carlsbad. Nr. 33 a 34, 1840, S. 142.

- 3) Karlsbader heimatkundliches Schrifttum aus der Zeitspanne 1785-1880, insbesondere Reiseführer der Autoren Franieck, Mannl, Hlawaczek, Schäffler u.a..
- 4) Ernst Baumgärtl: Das Ersambe Handtwerc der Kandtel und Ziengiesser in Kays: Carls-Badt. In: Beigabe zum Jahresberichte 1895 - 1896 der gewerblichen Fortbildungschule zu Karlsbad, S. 59 - 72.
- 5) Josef Hofmann: Karlsbads verfallene Gewerbe. In: Festschrift zur 74. Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte. Karlsbad 1902, S. 683 - 716.
- 6) Friedrich Tischer: Böhmisches Zinn und seine Marken. Leipzig 1928.
- 7) Ferdinand Nemetsche: Einiges über das Karlsbader Zinngießer-Handwerk. In: Deutsche Tageszeitung (Karlsbader Badeblatt), Karlsbad, 14. 5. - 4.6. 1927.
- 8) Ferdinand Nemetschke: Ein Karlsbader Zinngießer-Geschäftsbuch. In: Deutsche Tageszeitung / Karlsbader Badeblatt /, Karlsbad, 27. 11. - 21.12. 1927.
- 9) Ferdinand Nemetschke: Karlsbader Zinnarbeiten. In: Deutsche Tageszeitung / Karlsbader Badeblatt /, Karlsbad, 21. Oktober - 9. Dezember 1928.
- 10) Altes Zinn und Glas im Karlsbader Stadtmuseum. In: Karlsbader historisches Jahrbuch 1938, S. 115-117.
- 11) Alexandr Gross - Jiří Koudelka: Stará karlovarská umělecká řemesla. In: Na západní výspě. Vlastivědný sborník Karlovarska. Plzeň 1961, S. 93 - 108.
- 12) Marie Langrová - Jiří Martínek: Cín. Výstava ze sbírek Chebského muzea v Chebu a Karlovarského muzea v Karlových Varech. Výstavní katalog. Karlovy Vary 1982.
- 13) Das alte Zinngewerbe. In: Schlaggenwald, einst kaiserlich freie Bergstadt im Egerland. Hausham 1991, S. 212-221.
- 14) Walter Weiss - Franz Jahnel: Zinn aus Eger. In: Kunst in Eger. München, Langen-Müller 1992, S. 439-458.

15) Anton Gnirs: Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad. München 1996, S. 72.

16) Stanislav Burachovič: Co se vyrábělo a prodávalo v Karlových Varech před 150 lety ? In: VI. historický seminář Karla Nejdla. Sborník přednášek. Karlovy Vary 1997, S. 61 - 66.

17) Stanislav Burachovič: Karlsbad-ein Zentrum der Zinnverarbeitung. In: Gold,Zinn,Fluorit. Beiträge zur bayerisch-böhmischen Montangeschichte, Band 36,Theuern, Bergbau- und Industriemuseum Ostbayern 2000, S. 75-83.

Der Glanz und Verfall des Zinngiessergewerbes in Karlsbad.

Die Kurstadt Karlsbad im westböhmisches Bäderdreieck wurde weltberühmt durch ihre heissen Quellen und durch ihr erfolgreiches Kurwesen. Nur die wenigsten wissen aber, das sie einst auch ein grosses Renommee als Stadt der Zinngiesser, Nadlermeister, Büchsenmacher und Messerschmiede hatte. Einen ausserordentlichen Ruhm erlangte Karlsbad im 18. Jahrhundert als Zentrum der handwerklichen und künstlerischen Zinnverarbeitung. Die Erzeugnisse der Karlsbader Zinngiesser waren im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts weit über Böhmens Grenzen hinaus bekannt. Der Altmeister der böhmischen Zinnverarbeitungsgeschichte Dr. Friedrich Tischer zählte in seinem Werk *Böhmisches Zinn und seine Marken* (1928) die Karlsbader barocke Zinnproduktion zu einer der besten im Lande.

Die Erschliessung der ergiebigen Zinngruben im sächsischen und böhmischen Erzgebirge sowie im Kaiserwald in der Zeitspanne vom 13. bis zum 16. Jahrhundert führte in den Regionen dieser Gebirge nach und nach zur Gründung der Industrie der Kannen- und Zinngiesserei.

So entstand denn auch im böhmischen Kurort Karlsbad gar bald eine "ehrsambe Zunfft der Kandtel- und Ziengüsser“. Das Handwerk der Zinngiesser muss in Karlsbad wohl rasch

aufgeblüht sein, durch die zahlreichen Kurgäste hatten ja die Zinngiesser im Sommer einen ziemlich guten Absatz ihrer Ware.

Über die Erstanfänge der Zinngiesserei in Karlsbad wissen wir leider so gut wie nichts. Die regionalen Heimatforscher Ferdinand Nemetschke und dr. Anton Gnirs meinten, dass sich das Karlsbader Zinngiessergewerbe von Elbogen und Schlaggenwald aus erst nach dem dreissigjährigen Kriege entwickelt hat. Meiner Ansicht nach waren vielleicht schon im 16. Jahrhundert in Karlsbad einige Zinngiesser tätig. Für diese Annahme fehlen jedoch eindeutige archivalische Belege. Schuld daran wird wohl der grosse Stadbrand Karlsbads am 13. August 1604 sein, bei dem sehr viele Archivalien vernichtet wurden. Man muss natürlich die Existenz von einzelnen Zinngießern und die Existenz einer organisierten Zinngiessergunft unterscheiden. Mit Hinblick auf die Entwicklungsgeschichte des Handwerkes und der Industrie im Umfeld von Karlsbad ist es wahrscheinlich, dass es im eigenen Kurort einen oder mehrere Zinngiesser schon im 16. Jahrhundert gab. Jedoch zu einer Zunft schlossen sich diese erst im 17. Jahrhundert zusammen.

Das älteste erhaltene Dokument der Karlsbader Zinngiessergunft bezieht sich zum 24. November 1672. Damals haben die Karlsbader Zinngiesser eine Abschrift der Zunftordnung der St. Joachimsthaler Zinngiesser aus dem Jahre 1606 angefordert.. Diese Abschrift könnte nach Meinung einiger Forscher die Tatsache bezeugen, dass bis zu diesem Datum, also 1672, die St.Joachimsthaler und Karlsbader Zinngiesser in einer gemeinsamen Zunft vereint waren. Offensichtlich erst nachher bildeten die Karlsbader Zinngiesser ihre selbstständige Zunft. Aus der Fachliteratur entnehmen wir, dass im Jahre 1654 in Karlsbad nur ein Zinngiesser ansässig war. Die ersten namentlich bekannten Zinngiesser in Karlsbad waren in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts Paul Bermann, Christoph Bermann und Hans Ernst Hoffmann. Im Jahre 1713 arbeiteten in der Sprudelstadt die Meister J.J.Vogt, J.A.Schreinberger, M.Plaschka, A.Heilingötter und F.Hoffmann.

Die schon erwähnte, aus St. Joachimsthal übernommene Zunftordnung regelte mit ihren "Articulen" bis ins kleinste Detail die folgenden Lebens- und Arbeitsbereiche der Zinngiesser. Die einzelnen Artikel der Zunftordnung lauten im Original:

1/ Von der Meisterschafft

2/ Wie es mit den verlassenen Wittwen soll gehalten werden

3/ Wie es mit verkauffen der Zienarbeith soll gehalten werdenn

4/ Wie es mit den Lehriungen soll gehalten werdenn

5/ Wie es mit den Gesellen soll gehalten werdenn

6/ Von verstorbenen Meistern Wittweibern Kindern gesellen Jungen oder gesunde

7 / Beschlues

Das Aufblühen der Karlsbader Zinngiesserzunft im 18. Jahrhundert bezeugt unter anderem auch ein Privilegium, welches die Zunft von Kaiser Karl VI. am 23. Februar 1740 erhielt. Das "löbliche" Privilegium erlaubt in Karlsbad den Zinngießern nur die beschränkte Anzahl von 18 Meisterwerkstätten (Numerus restrictus). Dieses Privileg bestätigte im Jahre 1764 Kaiserin Maria Theresia.

Die Karlsbader Zinngiessermeister produzierten ein sehr breites Spektrum von Gebrauchsgeschirr aller Art, z.B. Teller, Töpfe, Kandeln, Krüge, Schalen, Kannen, Pokale, Suppenterrinen, Transportkannen, Zuckerdosen, Näpfe, Löffelhalter, Löffel und Schöpflöffel sowie ferner Tischleuchter, Wandleuchter, Altarleuchter, Lavoires, Lavaboschüsseln, Weihbrunn-Kesselchen, Ampeln des ewigen Lichtes, Kruzifixe etc. Die Karlsbader Zinnware erreichte im Rokoko-Zeitalter eine grosse Popularität. Der Grund dafür lag wohl in der Tatsache, dass sie mit viel Geschick das damals beliebte und teure Silbergeschirr kopierte. Das Rohzinn bezogen die Karlsbader Meister überwiegend aus den Zinngruben in

Schlaggenwald . Das Schlaggenwalder Zinn war wegen seiner erstklassigen Qualität bevorzugt und es wurde unter der Bezeichnung "Schlaggenwalder Feinzinn" verkauft. Den Zinntransport bestellten Fuhrlleute auf dem 12 Kilometer langen sgn. Schlaggenwalder Steg , der die Kurstadt mit der Bergstadt seit dem Mittelalter verbindet hat.

Die in den Museen und Privatsammlungen erhaltenen Exemplare von Alt-Karlsbader Zinn bezeugen, dass die Karlsbader Zinnproduktion des 18. und der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts meistens mit 3 speziellen Markenzeichen signiert wurde. Die Signierung enthält das Stadwappen von Karlsbad, das Monogram oder den vollen Namen des Zinngiessers und die Qualitäts-Marke des Zinns, meistens ist es die Bezeichnung "SW Fein Zinn" (Schlaggenwalder Feinzinn).

Die Hauptabsatzgebiete der Karlsbader Zinnproduktion waren Österreich, Preussen, Polen und Russland. Vieles kauften aber auch, wie schon erwähnt, die Karlsbader Kurgäste, die aus allen Ländern Europas kamen.

Ziemlich unklar ist, ob und inwiefern die Karlsbader Zinngiesser ihre Formen selbst hergestellt haben oder ob sie diese schon fertig ausserhalb Karlsbad angekauft haben. Einige Forscher meinen auf Grund der Ähnlichkeit der Produkte, dass die meisten Zinnformen in Augsburg, Regensburg und Nürnberg angekauft wurden, andere betonen im Gegensatz dazu die Originalität der Karlsbader Zinnwaren und dadurch auch die überwiegende heimische Herkunft der Formen.

Die einzige, jedoch aber wichtigste Fundgrube der detaillierten Kenntnisse über die Karlsbader Zinngiessergunft bilden deren Zunftbücher. Im Kreisarchiv Karlsbad werden 5 Zunftbücher der Karlsbader Zinngiesser aufbewahrt. Sie bestehen aus Zunft-Registern der Zeitspanne 1736-1835, einem Meister- und Gesellenbuch aus den Jahren 1759-1850, einem Buch mit Zunft-Eintragungen aus den Jahren 1809-1835 sowie aus Rechnungs-Protokollen

(Geschäftsbuch) der Zinngiesser aus der Zeit 1787-1853. Besonders wertvoll ist ein Gesellenbuch aus den Jahren 1770-1780. Das Buch enthält neben der Evidenz der Gesellen auch die Namen der damaligen 25 Zinngiessermeister und deren Witwen. Zu den berühmtesten Zinngießern der Stadt Karlsbad zählten die Familien-Dynastien der Heilingötter, Hoffmann, Voigt, Kralle, Lochner, Brandl, Pittroff, Mattoni und Drumm. Die Eintragungen im Gesellenbuch bezeugen, dass um 1770-1780 beinahe jede Woche Zinngiessergesellen in Karlsbad eintrafen und Arbeit suchten. Viele von ihnen musste man enttäuschen, es gab für sie meistens keine freie Arbeitsplätze. So lesen wir im Gesellenbuch des öfteren Eintragungen dieser Art:

"Den 12. September Anno 1770 : Eben diessen Dito ist Jedankus pfragner von Miess zum 2 Mahl in arbeit geschauet worden fanden keine arbeit Eben diesen Dito ist ihm gruss und Gleit geben worden".

Den künstlerischen Höhepunkt erreichte die Karlsbader Zinngiesserei in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts, speziell im Zeitalter des Rokokostils um das Jahr 1780. Ihre hohe Invention und Qualität konnte sie bis zum Ende des 1. Drittels des 19. Jahrhunderts bewahren. Ein konkretes Beispiel für die ehemalige Reichhaltigkeit des Verkaufs-Sortiments der Karlsbader Zinngiesser finden wir im Franieckschen Führer durch Karlsbad aus dem Jahre 1838. Als Zinngiesser werden im Büchlein die Meister Johann Hoffmann, Josef Hoffmann, Karl Mattoni, Bernard Sebert, Anton Heilingötter, Franz Ullrich und Josef Voigt angeführt. Auf Seite 98 des Reiseführers lesen wir:

"Karl Mattoni empfiehlt sich mit seinen selbst verfertigten Waarenlager von schlaggenwalder und englisch feinem Zinn und Composition, als Kaffe - und Theekannen, Ess- und Kaffeelöffeln, Zuckerdosen, Leuchtern, Lavoirs, Terrinen, Schreibzeugen, Bierkrügen, Klysterspritzen u. dgl., insbesondere ganz neuen Kinderspielsachen von Zinn, blank oder lackirt, nach den neuesten Silberformen gearbeitet, zu den billigsten Preisen.

Derselbe nimmt grosse und kleine Bestellungen auf Zinnarbeiten an, und kauft und tauscht altes Zinn ein: hat seine Niederlage im Hause zum grünem Schiff auf der alten Wiese, die Werkstätte zum Milordstempel auf der neuen Wiese."

Jedoch schon am Ende des 18. Jahrhunderts begann der langsame und unauffällige wirtschaftliche Verfall der einst glorieichen Zunft. Sie konnte den Wettstreit mit der rasch aufblühenden Porzellanindustrie nicht bestehen. Das massenhaft hergestellte Porzellan war viel billiger als Zinn und ist zur Mode geworden, das Handwerk der Zinngiesser wurde nach und nach unrentabel. Im Jahre 1792 wurde in Schlaggenwald bei Karlsbad die erste Porzellanfabrik Böhmens gegründet. Um das Jahr 1820 arbeiteten in der Nähe von Karlsbad schon beinahe 10 Porzellanmanufakturen! Über den Verfall der Zinngiesserei berichtete der bedeutende Karlsbader Kurarzt und Schriftsteller Dr. Rudolf Mannl (1812-1863) im Jahre 1840 in einem Zeitungsbeitrag über die Karlsbader Industrie:

"Doch seitdem die Porzellan- und Steingutfabriken sich vermehrten, und ebenso vorzügliche als wohlfeile Erzeugnisse liefern, kamen die Zinnarbeiten mehr und mehr ausser der Mode. Jetzt gehen noch die Zindosen in grosser Quantität nach Hamburg und Amerika, und auf dem Linzer Markt wird viel in die Länder der österreichischen Monarchie von hiesiger Arbeit abgesetzt. Doch ist die Zahl der arbeitenden Meister auf 12-15 verringert. Obwohl auch das Gebrechen unserer Zeit daran Schuld ist, mit ihrer Vorliebe für das Gebrechliche statt des Solidern?"

Im Jahre 1832 traten der Zunft der Zinngiesser die Karlsbader Gelbgiesser bei. Auf Grund des Hof-Dekrets vom 29. August 1837 und im Rahmen der allgemeinen neuen Zunft- und Industrieordnung in Österreich-Ungarn wurde die Karlsbader Zinngiessergewerkschaft aufgelöst. Jedoch schon kurz danach, am 20. November 1837, gründete man in der Sprudelstadt als Ersatz den sgn. Karlsbader bürgerlichen Zinngiesserverein, dessen Mitglieder 23

Zinngiessermeister waren. Statuten des Vereines haben sich im Karlsbader Kreisarchiv erhalten.

Zinnware wurde in Karlsbad in kleinem Umfang bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts hergestellt. Der letzte Zinngiessermeister Karlsbads war um 1890 Josef Drumm, dessen Werkstatt im Hause Warschau war. Er widmete sich im Auftrag der Stadt nur der Ausarbeitung von Gegenständen, die für lokale Kurörtliche Zwecke bestimmt waren: Brunnenschalen, Quellenständer, Badewannen und Auslaufrohren. Drumms Zeitgenosse, der Karlsbader Lehrer Ernst Baumgärtl schrieb im Jahre 1895:

"Der Rückgang der Zinngiesserei in Karlsbad scheint ein sehr rascher gewesen zu sein, so dass sich mancher alte Zinngiessermeister noch in seinen alten Tagen seinen Lebensunterhalt auf andere Weise als früher verdienen musste. Die Läden, in denen diesleben sonst ihre Kunsterzeugnisse einem kaufllustigen Publicum anboten, sind verschwunden und mit ihnen fast zur Gänze eine Industrie, deren Erzeugnisse dem Orte Karlsbad zur Ehre gereichten".

Bis zum Anfang des Jahres 2001 wirkte im Kaiserwald unweit von Karlsbad der letzte Zinngiessermeister der Region Karlsbad . Es war dies ein Deutscher, Herr Erhart Ott, der in Schönfeld bei Schlaggenwald lebte und arbeitete. Von seinen Vorfahren, die in Schönfeld und Schlaggenwald früher Zinngiesser waren, hat er eine reichhaltige Sammlung von alten Zinnformen geerbt. Mittels dieser alten wertvollen Formen stellte Herr Ott Zinngegenstände nach alten Technologien und Mustern her. Seine Arbeiten sind leider die letzte Reminiszenz auf die einst so berühmte Zinngiesserei in und um Karlsbad. Es gibt zur Zeit im westböhmisches Bäderdreieck keinen Nachwuchs, der die Kunst der Zinngiesserei beherrscht und diese wird wohl bald zu den endgültig verlorenen Handwerken Westböhmens, ja vielleicht ganz Böhmens, zählen.

Kostproben der Meisterwerke der Alt-Karlsbader Zinngiesser kann man heute im Museum Karlsbad bewundern. Im Museum ist ein Ausstellungssaal dem Andenken des längst verschwundenen Karlsbader Handwerkes gewidmet.